

lyeken ráolvasással, jövőmondással, mágiikus szertartásokkal próbálnak felülkerekedni.

Túlvilági elképzeléseik, temetési szokásaik leírása mind hozzájárul ahhoz, hogy – ha megközelítően is – teljes képet kapjunk a mezopotámiaiak világfelfogásáról. Az emberi történelem eddig ismert legrégebb, agyagtáblákra írt törvényeiből megtudhatjuk, mit tartalmaztak az első rendeletek, amelyek az emberi együttélés ókorában is alapvetőnek mutatkoztak a rend megteremtéséhez. Nyilvánvalóan érzékelhető a reformokból egy-egy uralkodó jellegzetes személyisége és lemérhető a gazdasági, társadalmi változás mértéke. A művészettel foglalkozó fejezetben talán több színes képre lett volna szükség ahhoz, hogy még pontosabb fogalmat alkothasson az olvasó a

mezopotámiai kultúra legmaradandóbb alkotásairól, a csodálatos szobrokról, melyek festett szemükkel mintha az időtlenségbe, az örökkévalóságba tekintenének. Ma éppúgy jelentésük van számunkra, éppúgy megbor zadunk „nézésüktől”, aránytalanságukban is fellelhető harmóniájuktól, mint születésük idején. Megdöbben a mai kor civilizált emberét, hogy több ezer évvel ezelőtt már léteztek levéltárak és könyvtárak, szótárak és enciklopédiák, és újra felvetődik a kérdés: vajon egyértelmű-e, folyamatos-e a fejlődés a történelem, a kultúrtörténet során? (A Dávid Antal professzor emlékének ajánlott magyar-csehszlovák közös kiadású könyvet *Agh András* fordította.) (*Gondolat*, 1983)

V. T.

ZENE

Brockhaus–Riemann: Zenei lexikon I.

Az eredeti német lexikon alighanem méltán világhírű: címszavai többnyire a kutatás legújabb eredményeinek összefoglalását adják, tömör, jól tájékoztató formában, mindenre kiterjedő alapossggal, igen gondos műjegyzékekkel és irodalommal kísérve.

Amikor a Zeneműkiadó illetékesei arra vállalkoztak, hogy megveszik a német kiadás licencét és azt a magyar nyelvterület igényeinek megfelelő módon adaptálják, igen nagy fába vágják a fejszét. Már a fordítás maga, majd a lefordított címszavak egységesítése is nagy körültekintést igényel, s még nehezebb, felelősebb ezeknek magyar kiegészítése. A megfelelő felkészültségű, kellő ismeretekkel rendelkező szakembergárda a jelek szerint rendelkezésre állt, s bár a magyar zenei történeti kutatások nem minden évszázadra és jelenségre terjeszkednek

ki egyforma intenzitással, mégis azt mondhatjuk, a fejlődés legfontosabb csomópontjait ma már megfelelően látjuk, s a leglényegesebb alkotókat is ismerjük.

A Brockhaus-Riemann átültetése és kiegészítése – az első kötet alapján legalábbis – mégsem sikerült maradéktalanul. Sajnos, nincsenek kellő arányban a címszavak, s ez olykor komoly értékelési zavarok forrása. Hadd említsünk ennek érzékeltetésére egyetlen példát. A múlt században tevékenykedő, nem túlságosan jelentős zeneszerzőzenetanár, Allaga Géza nagyobb terjedelmet, alaposabb méltatást kapott, mint Alban Berg. Nem az ellen van s lehet figyelmünk, hogy a magyar zenei történet ismeretanyagát megfelelő értékelésben és leírásban részesült, hanem hogy nem láthatjuk zenénk és művészeink európai környezetét, s nem tudhatjuk, milyen mértékben nyerrünk teret a világ zenei életében. A lexikonok egyik alapvető jellegzetessége, hogy terjedelmükkel is tájékoztatnak. Ha Csire Jó-

zsef zeneszerző-karmesterről ugyanannyit olvashatunk, mint Wilhelm Furtwänglerről, az egyfelől elmélyült kutatómunkáról árulkodik, másfelől viszont olyan aránytézisről, ami rontja a lexikon hitelét és információinak pontosságát. Ha Csajkovszkij – a terjedelem sugallatában – kisebb zeneszerzőnek mutatkozik Erkel Ferencnél, akkor ez olyan kérdéseket vet föl, amelyeket érzésünk szerint a lexikon következő köte-

teiben kellő határozottsággal még meg lehet válaszolni.

Néhány kiegészítés kitűnően sikerült – mindenekelőtt a zeneelméletiek – s ezek a címszavak is jelzik, hogy egy ilyen közös kiadásnak nemcsak a szükségszerű hátrányokkal kell számolnia, hanem jelentős előnyei is vannak, mert új energiákat szabadíthat föl a hazai zenetudományban. (*Zeneműkiadó, 1983*)

R. L.

KÉPZŐMŰVÉSZET

Két könyv

JOSÉ ORTEGA Y GASSET: GOYA. Hogy mi mindenről szólhat egy művészeti könyv, melyet egy magát a műfajban laikusnak minősítő szerző vet papírra? Nos, mindenekelőtt természetesen Goyáról, a Goya szó jelentéséről. Ne hamarkodjunk el az ítéletet: Ortega esszéjéből az is kiderül, hogy ez számára maximális program egy művészéletrajz megírásánál, hiszen nem kevesebbre vállalkozik, mint hogy „a megfigyelő szemzőgét felcserélje a megfigyelt ember szemzőgével”. Felderíteni Goya egykori, talán még önmaga előtt is titokzatos *én-jét*, az alkotó személyiség tendenciáját – mindehhez szembe kellett nézni és leszámolni a Goya-legendával. A mítosz gyökeréig hatolva Ortega írása egyúttal remek történelmi és szellemi panorámát nyújt a XVIII. század végének Spanyolországáról, a népies divattól átítatott s bikaviadalokkal izgalomban tartott mindennapokról.

„Mellesleg” megismerkedhetünk Ortega személyiségfilozófiájával, szellemes és szokatlan lendülettel célratoró érvelési módszerével is. Az életút fordulatait elemezve pedig megsemmisítő kritikát gyakorol az életrajzok és más művészettörténeti megközelítések naiv-pozitivistikus „tény”-fetiszmusán. S hogy Ortega szerénysége – mindjárt az első mondatban megvallott „tudatlansága” – mennyire túlzott, azt nem

nehéz belátni a könyv olvastán, mely nemcsak Goya személyiségének hiteles vonásait rajzolja meg, hanem meggyőz a festői mesterség képben gondolkodó kézműves jellegeről is, s érzékeny műelemzéseivel rámutat Goya portréfestészetének tünékeny, jelenszerű sajátosságára.

A honi művészeti irodalomban manapság szinte ismeretlen a tudós, lábjegyzetektől hemzsegő tanulmány, monográfia és a tárgyán lelkendező, kritikátlan „népszerűsítő” irodalom műfaja közötti esszé, így Ortega műve ritka csemegének számít. (*Helikon, 1983*)

KRISTÓ NAGY ISTVÁN: EDVARD MUNCH. Vannak életművek a modern európai művészetben, melyeknek igazi jelentősége csak „késleltetve” tudatosulhat. Népszerűségük nem vetekedhet a zajos pró és kontra indulatok napvilágánál alakuló pályákéval. Picassó, Dali – egyben *sztárok* is, bőséges publicitással; a közélet nyilvánossága előtt a szüntelen „ítéltetés” változó szerencséjétől áldottan vagy gúnyoltan. A norvég Edvard Munch nem tartozott közéjük sohasem, noha hosszú élete során mindvégig a progresszió jegyében alkotott. Minderre számos nagyszabású korabeli tárlata lehetett a bizonyíték. Mégis a *Sikoly* (1893) tette – persze némiképp megkésve – világhírvé nevé; e műve a rémület és szorongás Munch által képbe transzponált életérzésének hiteles és máig eleven szimbólumává lett.